

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 341.231.145

Громовенко К. В.,
кандидат юридичних наук, ректор
Міжнародного гуманітарного університету

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ З ПИТАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

INTERNATIONAL LEGAL REGLEMENTATION OF INFORMATIONAL EXCHANGES ON HIGHER EDUCATION ISSUES

У статті досліджено приписи універсальних, регіональних та двосторонніх міжнародних правових механізмів щодо обмінів інформацією з питань вищої освіти. Висвітлені відображені у міжнародних стандартах умови та процедури обмінів інформацією у сфері вищої освіти, що здійснюються між управлінськими структурами та навчальними закладами різних країн світу.

Ключові слова: академічні свободи, вища освіта, міжуніверситетські угоди, право на вищу освіту, обмін інформацією.

В статье исследованы предписания универсальных, региональных и двусторонних международных правовых механизмов в сфере обменов информацией по вопросам высшего образования. Освещены отраженные в международных стандартах условия и процедуры обменов информацией в сфере высшего образования, осуществляемые между управленческими структурами и учебными заведениями разных стран мира.

Ключевые слова: академические свободы, высшее образование, междууниверситетские соглашения, право на высшее образование, обмен информацией.

The article explores the prescriptions of universal, regional and bilateral international legal mechanisms on informational exchanges on higher educational issues. The terms and procedures of informational exchanges between governing agencies and educational institutions in different countries, reflected in relevant international standards are highlighted in article.

Key words: academic freedoms, higher education, informational exchanges, inter-university agreements, right to higher education.

Еволюція міжнародного правового регулювання моделей та практик освітніх відносин вищої школи стає важливою темою для наукового аналізу та пошуку, зокрема й для вітчизняної правової науки. Водночас такий комплексний науковий аналіз не буде повним без сутнісного виміру процесів розвитку міжнародних механізмів співпраці у сфері вищої освіти, зокрема щодо обміну між країнами інформацією у сфері вищої освіти.

Слід визнати, що становлення, починаючи з ХХ ст. системи універсальних договорів, резолютивних актів та двосторонніх угод у цій сфері, формування специфічних механізмів міжуніверситетської співпраці призвело до нової наднаціональної правової реальності, яка безумовно вплинула на організацію відповідних процесів у сфері вищої освіти. Отже аналіз такої проблематики має безумовну актуальність.

Отже метою цієї статті слід визнати окреслення форми та змісту сучасних міжнародно-правових стандартів та механізмів з питань здійснення міжнародних обмінів інформацією у сфері вищої освіти сучасних держав. Для її реалізації слід вирішити наукові завдання аналізу та порівняння змісту відповідних стандартів та механізмів, відображених у різних категоріях джерел міжнародного права, визначення специфіки відображення у них питань обмінів інформацією у сфері вищої освіти, аналіз загальних та відмінних рис відповідних правових процедур. У рамках діяльності вітчизняних фахівців питанням

розвитку джерел міжнародного права прав людини, приділяли увагу такі вітчизняні автори як Б.В. Бабін, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, О.О. Гріненко, А.І. Дмитрієв, В.В. Мицик тощо, водночас питання міжнародних обмінів освітньою інформацією у їх працях практично не підіймалися.

Аналіз становлення міжнародних механізмів обмінів інформацією у сфері вищої освіти дозволяє вказати на цікаві історичні приклади. Зокрема у першій половині ХХ ст. окремі двосторонні угоди охоплювали питання залучення закладів вищої освіти до міждержавного обміну офіційними публікаціями. Зокрема, варто вказати на Угоду у формі обміну нотами між урядами США та Естонії щодо обміну офіційними публікаціями від 6 грудня 1938 р. Зокрема установою, що відповідала за такий обмін з боку США згідно із зазначеною угодою, став Смітсонівський інститут як ключова науково-дослідна та навчальна установа цієї держави (з естонського боку цю функцію виконувала Державна бібліотека країни). Якщо з боку США до Естонії мали надаватися насамперед публікації органів влади (але, зокрема, й щорічні звіти Смітсонівського інституту), то до США з Естонії мали надходити щомісячні видання Естонського інституту економічних досліджень, академічні публікації та графіки лекцій Університету Тарту та Талліннського технічного університету [4].

Окремо слід вказати на прогресивну для свого часу Угоду про наукові, освітні та творчі відносини, укладену між Польщею та Югославією 2 грудня

1931 р. У преамбулі Угоди, як підґрунтя її схвалення, містилося посилання на потребу реалізації Пакту про дружбу та серцеву співпрацю 1926 р. між цими країнами у сфері «взаємного інтелектуального співробітництва» та вказувалося, що відповідні наукові та навчальні відносини між країнами мають сприяти «зближенню двох націй».

За ст. 1 та ст. 2 Угоди 1931 р. вивченням усіх аспектів наукових та навчальних відносин між двома країнами та наданням пропозицій щодо їх розвитку мала обійматися Технічна комісія. Ця комісія розподілялася на дві підкомісії – одну в Белграді та іншу в Варшаві, які мали очолювати відповідно міністри освіти двох сторін. Згідно зі ст. 4 цієї Угоди підкомісії мали такі повноваження: організувати частіші контакти між представниками вищої освіти сторін, обмін науковими публікаціями, спрощувати та започатковувати відносини між науковими установами та центрами національної освіти [1].

Питання обміну інформацією у сфері вищої освіти на універсальному рівні було уперше підняте Лігою Націй в рамках діяльності її Міжнародного комітету інтелектуального співробітництва. На першому засіданні Комітету, у серпні 1922 р., Комітетом був запропонований Звіт, який затвердила Рада Ліги Націй 13 вересня 1922 р., частина VI «Міжнародна співпраця між університетами». Як вказувалося в цьому документі, міжнародна співпраця у сфері науки здійснюється насамперед безпосередньо вченими, а відповідну взаємодію між університетами організувати складніше. Ініціативу з організації такої співпраці пропонувалося проявити Лізі Націй, як «організації, що має обов'язок регулювати міжнародні відносини, що, звісно, включає в себе регулювання відносин між університетами, без втручання в природу їх діяльності та не порушуючи суверенні права держав та автономію закладів освіти». Як стверджувалося у Звіті, більш сталі та більш наближені зв'язки між закладами вищої освіти різних країн мають сприяти як міжнародній дружбі, так й укріпленню засад цивілізації [6].

Наслідком цієї міжнародної співпраці університетів, на думку авторів Звіту, мало бути подолання проблем та викликів у вищій освіті, що не втратило актуальності й сьогодні. Зокрема, це стосується таких зазначених у документі потреб, як: уникання зайвої спеціалізації та вузького професіоналізму в університетській підготовці; забезпечення взаємодії між вищою та загальною освітою за умов загрози зростання розриву між «інтелектуальною аристократією» та широкими масами; збереження наукового підходу в університетах, що поступово перетворюються в механізми масової підготовки вчителів системи загальної освіти.

При цьому вищевказаний Звіт МКІС 1922 р. чітко вказав що для забезпечення такого обміну та збору відповідних відомостей у Звіті пропонувалося заснувати Міжнародне університетське бюро, при цьому відзначалося, що всі схеми забезпечення міжуніверситетських зв'язків мають виходити з ключового принципу вільної співпраці та щодо всіляких

спроб централізації такої взаємодії на міжнародному рівні слід ставитися з максимальною обережністю [6]; [5, р. 92].

Зазначені аспекти були регламентовані й у Статуті Організації Об'єднаних Націй з Освіти, Науки та Культури (ЮНЕСКО), схваленому в Лондоні 16 листопада 1945 р. Зокрема, а п. «b» ч. 1 ст. 1 Статуту ЮНЕСКО організація має надавати свіжий імпульс розвитку масової освіти та поширенню культури, через: співпрацю з державами-членами ЮНЕСКО на їх прохання в справі розширення освітньої діяльності; інституціоналізацію співробітництва між народами в цілях поступового здійснення ідеалу доступності освіти для всіх, незалежно від раси, статі чи будь-яких соціально-економічних відмінностей. Також згідно зі ст. 8 Статуту ЮНЕСКО, держави-члени зобов'язані надавати організації у порядку, встановленому Генеральною конференцією ЮНЕСКО, доповіді про закони, положення та статистичні дані щодо установ та діяльності у сфері освіти про реалізацію рекомендацій ЮНЕСКО й виконання конвенцій, схвалених під егідою ЮНЕСКО [2].

Відповідні питання відображалися й у Заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. Цей документ торкався освітніх питань у частині, де програмувалася наступна науково-технічна співпраця європейських держав та містився окремий розділ із співробітництва у сфері освіти. У розділі Акту 1975 р. «Співпраця та обміни в галузі освіти» вказувалося на важливість обміну знаннями та досвідом, організації контактів між установами та діячами освіти, зокрема й на основі спеціальних домовленостей. Також в Акті 1975 р. відзначалося потреба зміцнювати зв'язки, заохочувати співпрацю між навчальними закладами з поширенням знання іноземних мов [7]. В рамках розширення зв'язків Акт 1975 р. вказував на необхідність встановлення як безпосередніх домовленостей між університетами. Зокрема це стосувалося питання розширення обміну інформацією щодо можливостей навчання та спеціальностей, відкритих для іноземних учасників, про умови їх прийому та перебування. У цьому напрямі Акт 1975 р. також передбачав сприяння обміну інформацією щодо досвіду підготовки викладачів іноземних мов та співпраці між експертами в області лексикографії [7].

Також в Акті 1975 р. вагома увага приділялася міждержавному обміну інформацією щодо методів викладання всіх рівнів освіти, розвитку співпраці в різних областях педагогічної науки, обміну інформацією про результати педагогічних експериментів та «про результати досліджень процесів засвоєння знань учнями і студентами, з урахуванням відповідного досвіду різних типів спеціальних навчальних закладів». Окремо в документі наголошувалося на потребі урахування особливих потреб у сфері освіти національних меншин й регіональних культур [7].

На регіональному рівні важливим договором, що запровадив відповідні підходи в цій сфері, стала Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти в європейському регіоні 1997 р. Ця Конвенція була

розроблена та схвалена під спільною егідою Ради Європи та ЮНЕСКО, при цьому її наразі ратифікували 47 держав Ради Європи, а також ЄС, Ватикан та вісім держав, що не є членами РЄ. Конвенція 1997 р. в розділі 8 регламентує аспекти обов'язку держави надавати повну інформацію про навчальні заклади її системи вищої освіти та про їх програми, якщо в іншій державі виникло питання підтвердження такої кваліфікації. У разі створення державою системи офіційної оцінки вищих навчальних закладів і програм освіти має також надаватися інформація про методи та результати такої оцінки, про стандарти якості кожного типу навчального закладу тощо.

Також згідно зі ст. 8.2 Конвенції 1997 р. кожна її держава-учасниця має забезпечити підготовку, оновлення та публікацію: огляду різних видів вищих навчальних закладів її системи вищої освіти, з характеристиками, властивими кожному виду; переліку визнаних нею вищих навчальних закладів, як державних так й приватних, із зазначенням їх компетенції та видів кваліфікацій, умов доступу до їх програм навчання; описань програм вищої освіти; переліку вищих навчальних закладів, розташованих поза межами території держави, які вона вважає складовими її системи освіти. А за ст. 9.1 та 9.2 цієї угоди сторони мають забезпечити функціонування відкритих систем опису кваліфікацій вищої освіти та роботу відповідних національних інформаційних центрів з питань вищої освіти, забезпечення таких центрів необхідними ресурсами [3].

Також варто дослідити питання обміну інформацією з питань вищої освіти в двосторонніх угодах з питань освіти, укладених Україною У період 2001-2005 років виявлено 23 таких угоди, підписаних Україною, а протягом 2010-2019 років – 11 таких угод, з них 5 міжвідомчих. Ці акти передбачали різні форми та процедури обміну відповідною інформацією між державами.

В рамках співпраці, яка має сприяти ефективному взаємному визнанню дипломів, держави-учасниці угод зобов'язувалися запроваджувати процедури надання одна іншій зразків державних документів про освіту, кваліфікацію та вчені звання, а також національних нормативних актів, що регулюють правила і процедури їх оформлення та видачі (ст. 7 українсько-молдавської угоди, ст. 9 українсько-гвінейської угоди) [10]. Іншим важливим напрямом, урегульованим у двосторонніх угодах, слід вважати міжуніверситетську співпрацю. Наприклад, у п. «в» ст. 2 українсько-гамбійської угоди сторони передбачили забезпечити здійснення прямих зв'язків між університетами та іншими навчальними закладами обох країн [15], подібну норму містила й ст. 1 українсько-ліванської угоди 2002 р. [8]. У ст. 1 та ст. 2 українсько-кіпрської угоди вказувалося про заохочення сторонами налагодження та розвитку прямого співробітництва між їх вищими навчальними закладами [16], подібний припис містила й ст. 1 українсько-латвійської угоди [13], ст. 6 українсько-грузинської [9] та ст. 4 українсько-коморської угоди [17].

Іншим виміром двосторонньої співпраці такі двосторонні міжурядові угоди визначають обмін досві-

дом у сфері освіти. Зокрема українсько-афганська угода 2004 р. у ст. 1 та ст. 2, українсько-монгольська угода 2011 р. у ст. 2 та ст. 3, українсько-кіпрська угода 2015 р. зазначають про обмін досвідом з найважливіших напрямів розвитку, управління і планування в галузі освіти, про обмін науковою інформацією з питань управління системою освіти [12; 14; 16]. У свою чергу подібний припис ст. 2, ст. 5 українсько-чорногорської угоди містить спеціальне уточнення про потребу такого поширення й на сферу вищої освіти, та про потребу взаємного інформування, зокрема щодо законодавства саме у сфері вищої освіти [11], подібна норма наявна й у ст. 2 українсько-грузинської угоди [9].

Інші угоди конкретизують предмет відповідного обміну. Так, українсько-ліванська угода 2002 р. вказує у ч. 1 ст. 2 на обов'язок держав сприяти обміну між відповідними освітніми закладами, навчальними матеріалами, включаючи плани і програми, методичні матеріали, аудіовізуальні засоби навчання [8]. За ст. 11 українсько-монгольської угоди 2011 р. передбачався обмін навчально-методичним і науковим досвідом та матеріалами, приділяючи при цьому особливу увагу сфері підвищення якості освіти [12]. Водночас українсько-латвійська угода 2017 р. передбачала обмін інформацією про реформи в сфері освіти, обмін науковими публікаціями та інформацією про наукові бази даних сторін. Додатково у ст. 2 ця угода заохочувала обмін інформацією щодо сфери політики, заходів, моделей і методів освіти, поширення передової практики та досвіду, розвитку матеріальних досліджень в сфері професійної освіти і підготовки кадрів в спільно важливих галузях [13].

Крім цього українсько-латвійська угода приписувала проводити обмін досвідом та інформацією щодо кваліфікаційних рамок, професійних стандартів та дослідження ринку праці, а також й інформацією щодо визнання документів про освіту, наукових ступенів і професійних кваліфікацій, отриманих в обох державах, в рамках Конвенції про визнання кваліфікації з вищої освіти в Європейському регіоні 1997 р. та мережі ENIC-NARIC [13]. Додамо, що це є доволі нечастим згадуванням у відповідних двосторонніх угодах України регіональних міжнародних стандартів у сфері вищої освіти. Також цікаву норму містить ч. 1 ст. 6 українсько-кіпрської угоди 2015 р., за якою формування механізмів обміну інформацією та консультацій щодо систем вищої освіти сторін є необхідним для визначення еквівалентності або відповідності змісту кожної отриманої професійної та академічної кваліфікації [16], адже питання взаємного визнання кваліфікацій та дипломів у загальних двосторонніх угодах про співпрацю у сфері освіти регулюється вкрай епізодично та програмно.

Зокрема за ст. 6 українсько-ліванської угоди 2002 р. сторони лише планували у майбутньому прийти до згоди про визнання на взаємній основі офіційних документів про освіту, наукові ступені і вчені звання та документи про професійну кваліфікацію, видані відповідними установами обох країн [8]. Подібну програмну норму містила й ст. 8 українсько-

афганської угоди 2004 р. [14]. Водночас українсько-кіпрська угода 2005 р. у ст. 6 передбачала укладання із зазначеного питання окремої двосторонньої угоди, а українсько-коморська угода приписувала сторонам вирішити це питання у період власної дії [16; 17]. Також низка угод приділяли особливу увагу викладанню на засадах взаємності державної мови іншої сторони у закладах вищої школи (ст. 3 українсько-грузинської угоди, ст. 6 українсько-латвійської угоди) [9].

Отже необхідно прийти до таких висновків. Дослідження специфіки міжнародних стандартів формування та організації вищої освіти, реалізації права на таку освіту наразі має надзвичайну важливість, зокрема для вітчизняної та глобальної правової доктрини. При цьому істотною складовою відпо-

відного наукового аналізу стає специфіка організації механізмів обміну інформацією у сфері вищої освіти, які мають істотні особливості у змісті та формах регулювання. До відповідних специфічних рис варто віднести обмеженість універсальних та навіть регіональних імперативних механізмів щодо організації обмінів інформацією у сфері вищої, за водночас широкої практики регулювання зазначених аспектів у документах міжнародних організацій на рівні двосторонніх міждержавних угод з питань вищої освіти. Організація обмінів інформацією у сфері вищої освіти організується на засадах взаємності та має метою сприяння підвищенню ефективності процесів академічних обмінів та взаємного визнання дипломів. Подальший розвиток таких стандартів потребує на додаткові наукові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Agreement concerning Scientific, Scholastic and Artistic Relations Between the Republic of Poland and the Kingdom of Yugoslavia. Signed at Warsaw, December 2, 1931. [№ 3207]. UN. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20139/v139.pdf> (Last accessed: 13.01.2019).
2. Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Signed at London, on 16 November 1945 UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125590> (Last accessed: 13.01.2019).
3. Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, Lisbon, 11 April 1997 UNESCO. URL : http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13522&URL_DO=DO_TOPIC &URL_SECTION=201.html (Last accessed: 13.01.2019).
4. Exchange of Notes between the Government of the United States of America and the Estonian Government Constituting an Agreement for the Exchange of Official Publications. Tallinn, December 6th, 1938. [№ 4655]. UN. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20191/v201.pdf> (Last accessed: 13.01.2019).
5. Kolasa J. International Intellectual Cooperation: The League Experience and the Beginnings of UNESCO / Jan Kolasa. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1962 – 208 p.
6. The Work of the Committee on Intellectual Co-Operation : Report of the Committee, approved by the Council on September 13th, 1922. ANNEX 416 a. A. 61. 1922. XII. UN. URL: http://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=31402519 (Last accessed: 13.01.2019).
7. Заключний акт Народи з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 4. – Ст. 266.
8. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Ліван про співробітництво в галузі освіти і наукових досліджень від 22 квітня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Т. 2. – Ст. 109.
9. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Грузії про співробітництво в галузі освіти та науки від 18 липня 2017 р. // Офіційний вісник України. – 2017. – № 71. – Ст. 2191.
10. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про взаємне визнання документів про освіту від 17 вересня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2818.
11. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі освіти і науки від 9 грудня 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2019. – № 39. – Ст. 1405.
12. Угода між Урядом України і Урядом Монголії про співробітництво в галузі освіти від 29 червня 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 53. – Ст. 2144.
13. Угода між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в сфері освіти, науки, молоді та спорту від 29 вересня 2017 р. // Офіційний вісник України. – 2019. – № 35. – Ст. 1251.
14. Угода між Урядом України та Урядом Перехідної Ісламської Держави Афганістан про співробітництво в галузі освіти від 4 квітня 2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 17. – Ст. 1274.
15. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки від 12 липня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 11. – Ст. 698.
16. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво у сфері вищої освіти від 11 грудня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2017. – № 94. – Ст. 2885.
17. Угода між Урядом України і Урядом Союзу Коморських Островів про співробітництво в галузі освіти і науки від 2 листопада 2017 р. // Офіційний вісник України. – 2018. – № 5. – Ст. 234.